

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

(Κατά τη σειρά που αναγράφονται στο πρόγραμμα οι διδασκόμενες θεματικές)

• Θεοδώρα Ζαφειράτου

Αρχειονομία

Μάθημα 1ο

- Τι σημαίνει «αρχείο».
- Παραγωγοί αρχείων (νομικά, φυσικά πρόσωπα, οικογένειες κ.λπ).
- Τι σημαίνει «αρχειακός φορέας».
- Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ): ιστορία, λειτουργία, σκοπός κ.λπ.
- Ιδιαίτερη αναφορά και παρουσίαση των μεγαλύτερων Υπηρεσιών ΓΑΚ –έμφαση στα επτανησιακά αρχεία.
- Γενική επισκόπηση των αρχειακών φορέων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (ενδεικτικά παραδείγματα).

Μάθημα 2ο

- Αναλυτικά παραδείγματα δημιουργίας αρχειακών συνόλων (αναλυτική παρουσίαση των σταδίων πρόσκτησης ενός αρχειακού συνόλου από τα ΓΑΚ).
- Παρουσίαση διεθνών προτύπων αρχειακής περιγραφής (π.χ. ΔΙΠΑΠ) .
- Ταξινόμηση αρχείων - δημιουργία εργαλείων έρευνας - αξιοποίηση των εργαλείων έρευνας από τους ερευνητές (Μέρος Α': παρουσίαση παραδειγμάτων από διαφορετικές κατηγορίες και είδη αρχείων).

Μάθημα 3ο

- Ταξινόμηση αρχείων - δημιουργία εργαλείων έρευνας - αξιοποίηση των εργαλείων έρευνας από τους ερευνητές (Μέρος Β': παρουσίαση παραδειγμάτων από διαφορετικές κατηγορίες και είδη αρχείων).
- Θέματα αποθήκευσης, διατήρησης, συντήρησης, ψηφιοποίησης αρχείων.
- Η πρόσβαση στα αρχεία: αναφορά στο ισχύον νομικό πλαίσιο και ιδίως σε ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων κ.λπ.

Μάθημα 4ο

- Η σημασία των αρχείων στην έρευνα (αναλυτική παρουσίαση παραδειγμάτων από το ψηφιοποιημένο υλικό των ΓΑΚ- Κεφαλονιάς).

Σκοπός των μαθημάτων είναι να κατανοήσουν οι ενδιαφερόμενοι τι σημαίνει «αρχείο» ως αρχειακό σύνολο και ως αρχειακός φορέας. Ποιοι είναι και πώς λειτουργούν οι αρχειακοί φορείς (σκοποί, στόχοι, πρόσβαση κ.λπ.) και ποια είναι η σημασία και η αξία τους για την έρευνα γενικότερα. Επίσης, να εξοικειωθούν με εργαλεία έρευνας (συνοπτικά και αναλυτικά ευρετήρια κ.λπ), ούτως ώστε να μπορούν να αντλούν από αυτά πληροφορίες. Να αποκτήσουν, εν τέλει, την ικανότητα να αξιοποιούν τα διαθέσιμα αρχεία για τις δικές τους επιστημονικές εργασίες καθώς και για να διευρύνουν και να εμπλουτίσουν το πεδίο των ερευνητικών και γενικότερων ενδιαφερόντων τους.

- **Μαρία Γερολυμάτου**

- Εισαγωγή στη Βυζαντινή Διπλωματική***

Το μάθημα απευθύνεται κυρίως σε μεταπτυχιακούς, φοιτητές, αλλά και σε προπτυχιακούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τη μελέτη των βυζαντινών εγγράφων. Τα έγγραφα αποτελούν πολύτιμη πηγή για την προσέγγιση διαφόρων πτυχών της βυζαντινής διοίκησης, της κοινωνίας και της οικονομίας. Θα υπάρξει μία σύντομη εισαγωγή στη Βυζαντινή Διπλωματική, την παρουσίαση δηλαδή των εξωτερικών χαρακτηριστικών που εμφανίζουν συγκεκριμένοι τύποι εγγράφων. Έμφαση θα δοθεί κυρίως στην πρακτική άσκηση ανάγνωσης και στον σχολιασμό αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων.

- **Νικόλαος Λιβανός**

- Μεταβυζαντινή Διπλωματική***

Ο κύκλος μαθημάτων της Μεταβυζαντινής Διπλωματικής θα εστιάσει στη μελέτη των εγγράφων που συντάχθηκαν μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, αναδεικνύοντας τη συνέχεια, αλλά και τις όποιες διαφορές με τη βυζαντινή παράδοση. Θα εξεταστεί πώς κάποιοι βυζαντινοί τύποι εγγράφων διατηρήθηκαν και προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες. Θα μελετηθούν, τόσο από πλευράς μορφής όσο και περιεχομένου, διάφορα είδη εγγράφων, όπως πατριαρχικά, άλλα εκκλησιαστικά, διοικητικά και νομικά κείμενα, αλλά και μοναστηριακά έγγραφα, κυρίως του Αγίου Όρους, κάποια από τα οποία φέρουν χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες. Με το τέλος των μαθημάτων, οι συμμετέχοντες θα έχουν εισαχθεί στους τρόπους σύνταξης και απόλυσης των εγγράφων, στην κατανόηση της σημασίας των αντιγράφων, καθώς και στην εκμάθηση των τρόπων χρονολόγησης και επαλήθευσης της. Αν και δεν είναι υποχρεωτικό, θα ήταν ιδιαιτέρως χρήσιμο οι συμμετέχοντες να έχουν ήδη παρακολουθήσει το μάθημα της Βυζαντινής Διπλωματικής.

- **Κωστής Σμυρλής**

- Τα έγγραφα του Αγίου Όρους ως ιστορική πηγή, 10ος-15ος αι***

Μετά από μια εισαγωγή στα τυπικά χαρακτηριστικά και τις κατηγορίες των βυζαντινών εγγράφων, θα παρουσιαστούν τα σωζόμενα έγγραφα με έμφαση σε αυτά των μονών του Αγίου Όρους, που συνολικά απαρτίζουν το μεγαλύτερο βυζαντινό αρχείο που διαθέτουμε. Θα εξεταστεί η αξία των εγγράφων ως πηγή για τη μελέτη διαφόρων ιστορικών θεμάτων, όπως η διοίκηση, η οικονομία και η δημογραφία, οι κοινωνικές σχέσεις και ο υλικός πολιτισμός. Κάθε συνάντηση θα περιλαμβάνει μια διάλεξη από τον διδάσκοντα που θα ακολουθείται από την ανάλυση και συζήτηση ορισμένων εγγράφων με την συμβολή των συμμετεχόντων.

Σημείωση: Είναι απαραίτητο οι συμμετέχοντες (1) να έχουν ανοιχτή την κάμερα, να είναι εμφανείς κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου και (2) να έχουν αναγράψει το ονοματεπώνυμο τους.

- **Γεώργιος Πάλλης**
Βυζαντινή Επιγραφική

Η Βυζαντινή επιγραφική συνιστά ένα επιστημονικό πεδίο όπου διασταυρώνονται η Ιστορία, η Αρχαιολογία και η Φιλολογία. Οι επιγραφές που διασώθηκαν στα άλλοτε εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, σε κοσμικά και εκκλησιαστικά κτήρια, σε τάφους, σε έργα τέχνης και σε χρηστικά αντικείμενα, αποτελούν πολύτιμα ιστορικά και αρχαιολογικά τεκμήρια και μνημεία του γραπτού λόγου της εποχής. Η μελέτη και η ερμηνεία τους έχει μείζονα σημασία για τη γνώση της περιόδου και απασχολεί τη διεθνή βυζαντινολογική κοινότητα εδώ και δύο σχεδόν αιώνες.

Στις τέσσερις συναντήσεις του μαθήματος θα εξεταστούν τα βασικά είδη των βυζαντινών επιγραφών με βάση το υλικό, τη θέση και το περιεχόμενό τους, και θα συζητηθεί ο ρόλος τους στη ζωή του κράτους, της εκκλησίας και της κοινωνίας της περιόδου. Παράλληλα θα γίνει μία εισαγωγή στη βασική μεθοδολογία μεταγραφής και έκδοσης μίας επιγραφής.

- **Μάριος Μπλέτας**
Εραλδική

Εραλδική είναι ο βοηθητικός της Ιστορίας κλάδος που μελετά τα οικόσημα. Μιλάμε για τη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Μεσαίωνα και επικεντρωνόμαστε σ' αυτήν, αφήνοντας έξω από τη θεώρησή μας άλλες μορφές χρήσης εμβλημάτων σε άλλες περιοχές και περιόδους. Στη μεσαιωνική Ευρώπη και στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (φεουδαρχία, αυστηρή κοινωνική ιεραρχία, διακυβέρνηση από τους έχοντες την ικανότητα να φέρουν όπλα) αναπτύχθηκε ένα σύστημα, στο οποίο οι κοινωνικά εξέχοντες διακρίνονταν από κάποια παράσταση που υιοθετούσαν ως έμβλημα προσωπικό, αναλλοίωτο και κληρονομητό. Ο κόσμος των οικοσήμων αντικατόπτριζε έναν κόσμο της φαντασίας συμβολικό, πολύχρωμο και παιγνιώδη, και ήταν το εργαλείο με το οποίο η εξουσία εξέπεμπε τα μηνύματα της ισχύος της. Στην πραγματικότητα η περιδιάβαση στον κόσμο αυτό είναι μια περιδιάβαση στην (πολιτική) ιστορία αλλά και στην αισθητική και τον πολιτισμό της μεσαιωνικής Ευρώπης.

- **Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος**
Μεσαιωνικά λατινικά κείμενα

Οι συναντήσεις έχουν ως σκοπό την εξοικείωση αφενός με τις μεταβολές που υπέστη η λατινική γλώσσα στη γραμματική, τη σύνταξη, την προφορά και την ορθογραφία κατά τον μεσαίωνα, αφετέρου με ένα διευρυμένο λεξιλόγιο, προσαρμοσμένο στις νέες ανάγκες του λατινόφωνου κόσμου. Μετά από αναλυτική εισαγωγή με παραδείγματα, θα εξεταστούν κείμενα που αναδεικνύουν σημαντικά χαρακτηριστικά του μεσαιωνικού πολιτισμού, φιλοσοφίας, θρησκείας, γραμματείας και γλώσσας.

- **Δημήτρης Κουσουρής, Μάρα Ψάλτη**

- Εισαγωγή στα λατινόγραφα ελληνικά κείμενα (φραγκοχιώτικα)***

Τα μαθήματα αφορούν τα έντυπα και χειρόγραφα τεκμήρια ελληνόγλωσσων κειμένων που είναι γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες. Στόχος των μαθημάτων είναι η εισαγωγή των σπουδαστών στις ιδιαιτερότητες της χρήσης της λατινικής γραφής κυρίως από τους ελληνόγλωσσους καθολικούς πληθυσμούς της Ανατολικής Μεσογείου και η εξοικείωσή τους με τις διάφορες χρήσεις και πρακτικές μεταγραμματος/μεταγραφής της ελληνικής στο λατινικό αλφάβητο.

- **Ευαγγελινή Μάρκου**

- Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική***

Το σεμιναριακό μάθημα με θέμα «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική» απευθύνεται σε όσους επιθυμούν μια πρώτη επαφή με την επιστήμη της Νομισματικής των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνιστικών χρόνων (6ος-1ος αι. π.Χ.).

Στο πλαίσιο των μαθημάτων θα παρουσιαστούν η εμφάνιση και η διάχυση του κερματοφόρου νομίσματος (απαρχές νομίσματος, ιστορικές πηγές, σταθμητικοί κανόνες, νομισματική κυκλοφορία, εικονογραφία, ενδεικτικές νομισματοκοπίες πόλεων, βασιλείων και κοινών), καθώς και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη νομισματική επιστήμη (νομισματική και διαδίκτυο, ψηφιοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων συλλογών, εκπαιδευτικές εφαρμογές με θέμα το νόμισμα, αρχεία νομισμάτων κτλ).

Το αναλυτικό διάγραμμα της δομής των μαθημάτων καθώς και η σχετική βιβλιογραφία θα κοινοποιηθούν στους φοιτητές στο πρώτο μάθημα.

- **Γιάννης Στόγιας**

- Βυζαντινή Νομισματική***

Η Νομισματική ως επιστημονική θεώρηση ανοίγει ένα ευρύ φάσμα αναζητήσεων για την προσέγγιση του παρελθόντος και καταλαμβάνει μια εξέχουσα θέση στο πλέγμα των αρχαιολογικών σπουδών. Ενώ παλαιότερα βρισκόταν στην αχλύ μιας διεθλασμένης αντίληψης ως μια από τις λεγόμενες «βοηθητικές» επιστήμες της Ιστορίας, στις μέρες μας αναδεικνύεται ως πολύτιμο εργαλείο μελέτης (*instrumentum studii*), το οποίο λειτουργεί ως πρωτογενής πηγή για την Ιστορία. Κατά περίπτωση μάλιστα η νομισματική μαρτυρία αναφάνεται ως το μοναδικό τεκμήριο για κατά τα άλλα άγνωστες πτυχές του παρελθόντος. Παράλληλα, το νόμισμα ως αντικείμενο μαζικής παραγωγής και ως φορέας ποικίλων μηνυμάτων συνιστά προνομιακό μέσο άντλησης πληροφοριών· η πραγμάτευση των πολλαπλών επιπέδων του μέσου παρέχει εξαιρετικές δυνατότητες για σχολιασμό στοιχείων και προεκτάσεων που αφορούν σε θέματα πολιτικής, οικονομίας, θρησκείας, τέχνης κ.ά.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, δίνεται η δυνατότητα για παρακολούθηση μιας εισαγωγής στη βυζαντινή νομισματική, μέσω μιας σειράς παρουσιάσεων που προσφέρουν την

ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προσεγγίσουν θεματικές όπως:

- Οι απαρχές της βυζαντινής νομισματοκοπίας. Από τη γένεση του *σολίδου* (Κωνσταντίνος Α΄) στο συμβατικό σημείο τομής (μεταρρύθμιση Αναστασίου Α΄).
- Η ισχύς του βυζαντινού νομίσματος ως κομβικού μέσου προβολής του αυτοκρατορικού θεσμού και επιβολής της εκάστοτε πολιτικής του βυζαντινού κράτους.
- Το βυζαντινό νομισματικό σύστημα διαχρονικά. Επισκόπηση ανά περίοδο των νομισματικών αξιών και των συσχετισμών τους ως προς τη μεταλλική σύσταση.
- Η εικονογραφία των βυζαντινών νομισμάτων. Σχολιασμός σε συνάφεια με το ιστορικό πλαίσιο, ζητήματα αυτοκρατορικής ιδεολογίας, θρησκευτικά θέματα, συμβολισμοί κ.λπ.
- Η μαρτυρία των νομισμάτων ως πηγή για τη βυζαντινή οικονομία. Φαινόμενα απαξίωσης κατά τον 11ο αι. και κατά τους 13ο-14ο αι.
- Ζητήματα τεχνικών κοπής των βυζαντινών νομισμάτων. Θέματα οργάνωσης των νομισματοκοπειών και ελέγχου της παραγωγής.
- Η απήχηση του βυζαντινού νομίσματος πέραν των ορίων της Αυτοκρατορίας. Νομισματικές απομιμήσεις και επιρροές (σε Δύση, Ανατολή και Βορρά).

• Γιάννης Στόγιας

Νομισματική της Λατινικής Ανατολής (12ος–15ος αι.)

Η σειρά μαθημάτων υπό τον τίτλο *Νομισματική της Λατινικής Ανατολής* συνιστά μια συνθετική επισκόπηση που διατρέχει περίπου τρεις αιώνες, με αφετηρία τα επακόλουθα της Α΄ Σταυροφορίας (1095-1099) και κατάληξη τις τελευταίες δεκαετίες του 15ου αιώνα.

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο εξετάζονται πρώτα οι νομισματοκοπίες των *Σταυροφορικών Κρατών* στους Αγίους Τόπους (και στη συνέχεια στην Κύπρο).

Ως απόηχος της κατάστασης που διαμορφώθηκε την επαύριον της Δ΄ Σταυροφορίας (1202-1204), στο επίκεντρο της επισκόπησης τίθεται η νομισματική παραγωγή του *Λατινοκρατούμενου ελλαδικού χώρου*. Παρουσιάζονται τόσο οι κύριες νομισματικές εκδόσεις (Πριγκηπάτο Αχαΐας, Δουκάτο Αθηνών υπό φραγκική και καταλανική κυριαρχία), όσο και οι ελάσσονες περιπτώσεις (μικρότερες ηγεμονίες). Το «ψηφιδωτό» διευρύνεται σκιαγραφώντας επιμέρους νομισματικές κοπές του *Λατινοκρατούμενου Αιγαίου* (Δουκάτο Αρχιεπαρχών, γενοατικές κτήσεις, Ιωαννίτες ιππότες στη Ρόδο), ενώ ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη νομισματοκοπία της *Βενετίας*, η οποία έπαιξε κομβικό ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο.

Στην πραγμάτευση περιλαμβάνονται ζητήματα που αφορούν στη διάχυση του χρηματονομισματικού συστήματος ενός καίριου τμήματος της μεσαιωνικής Ευρώπης, καθώς και σε μια σειρά από πρακτικές χρήσης του νομίσματος (δικαίωμα κοπής, φαινόμενα απαξίωσης, κ.ά.).

• Ζήσης Μελισσάκης

Ελληνική Παλαιογραφία

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής, κυρίως μέσα από τα χειρόγραφα βιβλία, από τον 4ο π.Χ. αι. έως την πλήρη επικράτηση του εντύπου στις αρχές του 19ου. Δίνεται έμφαση στη μικρογράμματη γραφή, που από τον 9ο αι. αντικαθιστά τη μεγαλογράμματη και στην οποία είναι γραμμένα τα περισσότερα σωζόμενα χειρόγραφα. Το καθαρά θεωρητικό μέρος του μαθήματος συμπληρώνεται από πολλές ασκήσεις ανάγνωσης χειρογράφων, με στόχο την εξοικείωση των διδασκομένων με τις ιδιομορφίες και τις μεταβολές του ελληνικού βυζαντινού αλφάβητου.

- **Χαράλαμπος Γάσπαρης, Λευτέρης Δεσποτάκης, Μαρίνα Κουμανούδη, Λευτέρης Δεσποτάκης, Αγγελική Πανοπούλου, Αριστέα Γρατσέα, Νίκος Καποδίστριας**

Λατινική και Ιταλική Παλαιογραφία: βενετικά έγγραφα

Το φροντιστηριακό μάθημα έχει ως στόχο την εξοικείωση των φοιτητών με τη γλώσσα και τη γραφή των πηγών της περιόδου τη λατινικής/βενετικής κυριαρχίας του ελληνικού χώρου (13ος-18ος αι.). Σε αυτό το πλαίσιο προσφέρεται γενική εισαγωγή στη δυτική παλαιογραφία και διπλωματική και πρακτική άσκηση με βάση βενετικά έγγραφα στη λατινική και την ιταλική γλώσσα. Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι φοιτητές θα έχουν αποκτήσει βασικές γνώσεις παλαιογραφίας που είναι απαραίτητες για τη μελέτη των πρωτότυπων πηγών της περιόδου.

Σημείωση: Η παρακολούθηση των μαθημάτων προϋποθέτει στοιχειώδη γνώση λατινικών (μεσαιωνικών) και ιταλικών.

- **Ηλίας Κολοβός**

Οθωμανική παλαιογραφία: κατάστιχα, τοπωνύμια και ανθρωπωνύμια

Στα μαθήματα, αφού εξετάσουμε σύντομα το οθωμανικό αλφάβητο, θα διαβάσουμε μαζί οθωμανικά κατάστιχα, και θα συζητήσουμε για τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να αναγνωρίσουμε ιδιαίτερα τα μη τουρκικά τοπωνύμια και ανθρωπωνύμια. Τα μαθήματα στηρίζονται στο εγχειρίδιο που είναι προσβάσιμο στο Αποθετήριο Ήλιος: Η. Κολοβός, Kalem: Εισαγωγή στα οθωμανικά τουρκικά και στην οθωμανική παλαιογραφία. 2025 [<https://hdl.handle.net/10442/19205>].

- **Χρήστος Μαλατράς**
Βυζαντινή Σφραγιστική

Η Βυζαντινή σφραγιστική αναφέρεται στη μελέτη των βυζαντινών σφραγίδων ως τεκμηρίων για την βυζαντινή ιστορία, τέχνη και τον πολιτισμό γενικότερα. Οι σφραγίδες χρησιμοποιούνταν για την επικύρωση και την ασφάλιση εγγράφων και επιστολών και χρησιμοποιούνταν κατά κόρον από βυζαντινούς αξιωματούχους, μέλη της ανώτερης τάξης και όχι μόνο. Περιέχουν εικονογραφία, διακοσμητικά στοιχεία και επιγραφές που

αφορούν την ταυτότητα, την πολιτική και κοινωνική θέση και άλλα στοιχεία δημόσιας αυτοπροβολής των κατόχων τους.

Αποτελούν σημαντικό τεκμήριο για την προσωπογραφία, την διοικητική συγκρότηση του Βυζαντινού κράτους και την πολιτική ιστορία, ιδίως μεταξύ 7ου και 12ου αι., μιας και παρέχουν πλέον το μεγαλύτερο αριθμητικό ποσοστό των γνωστών προσώπων και αξιωματούχων του βυζαντινού κράτους. Είναι σημαντική πηγή για την ιστορία της τέχνης μιας και φέρουν το μεγαλύτερο αριθμό εικονογραφικών παραστάσεων από κάθε άλλο καλλιτεχνικό μέσο, αλλά και για την αρχαιολογία παρέχοντας σημαντικά στοιχεία για τον τόπο εύρεσής τους. Τέλος, οι χιλιάδες έμμετρες επιγραφές τους παρέχουν το μεγαλύτερο αριθμό επιγραμμάτων και σημαντικά στοιχεία το βυζαντινό πολιτισμό κατά τους 11ο-13ο αι.

- **Βύρων Αντωνιάδης, Μιχάλης Φέστας**

Ψηφιακά εργαλεία Ιστορικής Χαρτογραφίας και Τοπογραφίας 2

Το μάθημα απευθύνεται σε ερευνητές και φοιτητές ανθρωπιστικών σπουδών που ήδη έχουν εμπειρία στη δημιουργία ψηφιακών χαρτών. Στόχος του μαθήματος είναι να δημιουργήσουν οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στο σεμινάριο τα δικά τους ψηφιακά υπόβαθρα με τη χρήση του Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών QGIS.

Προαπαιτούμενα: Θα ήταν επιθυμητό να έχουν ολοκληρώσει οι μαθητές τον πρώτο κύκλο του φροντιστηριακού μαθήματος (Ψηφιακά εργαλεία Ιστορικής Χαρτογραφίας και Τοπογραφίας 1).